

"Hänna kom ägge bårte katta!"(1)

DAUM-KATTA

NOVEMBERBLAD FRÅN DIALEKT-, ORTNAMNS- OCH
FOLKMINNESARKIVET I UMEÅ, 1995

Möte med höstkattan

Så blev det november 95.

-Hur är läget, kära DAUM-KATTA?

-Tackar som frågar, bra. Det händer så spännande saker. Jag är med och ger ut böcker, jag talar med kockar som kommer med nyttiga tips, jag träffar växtnamnsforskare som kan allt.

-Men växter bryr väl inte du dig om?

-Nja, kattmynta går ju an. Men växtnamnsforskare är bra att ha. Tänk bara när vi hade en livad växtnamnsfest på DAUM. Staffan och Ola, den nye, spelade fiol och gitarr. Ja, jag kände ju inte igen något som de spelade och det lät väl vasst i mina öron. Men Gunnar Persson och Olle Rune visste vad det var och det sa de högt. Så då slutade musiken tvärt! Växtnamnsforskare är bra att ha!

-Men kockar då? Skojar du?

-Nej då. Gastronomiutbildningen vid universitetet, fint värre, dök så att säga upp i arkivsalen, mitt framför mina vaksamma ögon, i form av trevliga kockar. Jag fick massor av recept av dem. Det var därför de kom hit.

- Idag verkar du missförstå allt.

- Jag missförstå? Ta mina synpunkter som en löpsedel:

DAUM-KATTA

TALAR

UT

Säger kattan och hoppar självmedvetet upp på arkivskåpet, varifrån hon dompterar

Personalen

(1) "**Hänna köm ägge bårte katta!**" Jämför förklaringen i Magdalena Hellquists bok, *Bättre grå kaka än ingen smaka*, Umeå 1986, s 184; "Om något som man länge och väl grubblat på slutligen får sin förklaring, kan man utbrista *Nö kom ägge bårte katta*'nu kom ägget ur katta' (Piteå 4004 med flera nr, Vilhelmina)." Uttrycket, något varierande, finns belagt också på andra håll i Västerbotten och Norrbotten.

Ny översedd upplaga av Magdalena Hellquists bok utgiven i november 1995.

Från DAUM:s novemberhorisont - några notiser sedan sist

- I juni gavs ett nytt arbete ut i DAUM:s skriftserie, nämligen *Nordnorrländsk dialektatlas* av f arkivchefen Åke Hansson. De innehållsrika, typografiskt mycket tilltalande två delarna (text resp kartdel) ger en intressant, slående tydlig överblick över dialektala sammanhang i övre Norrland.
- Förste arkivarie-tjänsten vid DAUM tillsattes under våren. Vår nyaste tjänsteman heter Ola Wennstedt och är fil lic.i nordiska språk.
- Genom en överlåtelsehandling av den 8 juni 1995 överlämnade professor em Sigurd Fries en mycket stor växtnamnssamling till DAUM. Samlingen består av en kopia av den samling som förste arkivarien Herbert Gustavson på Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala under många år hopbringat, samt ett genom Sigurd Fries kompletterat, väsentligt utökad material.
- I september anordnades vid universitetet ett växtnamnssymposium i anledning av att Sigurd Fries fått pris av Stiftelsen Språk och kultur. På DAUM fann vi det naturligt att i samband med detta symposium anordna en kvällsfestlighet, vid vilken pristagaren demonstrerade växtnamnssamlingen om 70 000 sedeskort (se ovan) och berättade om jägmästaren Gustav Fridner (se nedan). I övrigt ägnades kvällen åt angenäm samvaro med inslag av film (Sture af Ekenstams Myrslätter i Rönäs, Tärna), musik (Staffan Lundmark och Ola Wennstedt), frågesport om musik i växtriket (överlägsna vinnare: Gunnar Persson och Olle Rune).
- Den högre gastronomiska utbildningen vid Umeå universitet liksom planerna på ett Matkulturens hus har fört med sig ett än större intresse för DAUM:s etnologiska samlingar. En grupp gastronomistuderande fick i september tillfälle att bekanta sig med DAUM under Kurt Genrups ledning och en referens- och arbetsgrupp för Matkulturens hus sammanträdde på DAUM den 4 oktober och förevisades arkivets resurser.
- I september deltog Staffan Lundmark i NIF:s konferens i Falun, *Arkiv, forskning och samhälle i dag*. Vi har förstått av Staffan att konferensen var mycket givande.
- Internet-nytt: DAUM har sedan början av oktober en hemsida på Internet som nås via följande adress: www.umu.se/daum/ På hemsidan får man uppgifter om vad vi gör, vilka vi är, vilka samlingar vi förfogar över. Dessutom återfinns en lista över vår utgivning av böcker. Man har också möjlighet att skriva till oss på ett enkelt sätt. Hemsidan kommer att

byggas ut efter hand. För närvarande undersöker vi möjligheterna att lägga in våra register. Detta nummer av DAUM-KATTA lägger vi in som ett prov - dock utan illustrationer.

- Radioband, hundratals timmar inspelat material, främst från lokalradion, har överlämnats till oss från Sveriges Radio. Lennart Svalbäck håller på med en första avlyssning och registrering. Se nedan.
- Äntligen på väg, en ständigt efterfrågad DAUM-bok! Magdalena Hellquist, Bättre grå kaka än ingen smaka: ordspråk och talesätt i Övre Norrland, 1986, kommer ut i en andra, översedd upplaga i början av december. Förbeställning av boken kan göras redan nu, se nedan.
- Gunnar Pellijeff, Ortnamnen i Övre Norrland, Övertorneå-delen har kommit ytterligare en bit på väg och beräknas utkomma framåt vårsidan.
- SOFI:s personal fördjupar sig under hösten i FAF, den fördjupade anslagsframställning som skall lämnas till departementet vid årsskiftet.

DAUM hoppas för sin del inte minst på framtiden.

Jan Nilsson

DAUM-KATTA är ett oregelbundet utkommande organ för Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå. Tidigare nummer går att få tag i!

I detta nummer rätt mycket om växtnamn men också om musik och om hur det är att vara under isen! Alltid lär man sig något i DAUM-KATTA!

Nästa nummer utkommer när DAUM-KATTA så vill, mars kanske eller maj.

En fin växtnamnsamling från Västerbotten

I tidskriften Västerbotten 1926 fanns en artikel med titeln "Svenska växtnamn i Degerfors socken och angränsande trakter". Författaren hette Gustav Fridner. Det var en utmärkt artikel, och jag har ofta använt den när jag har arbetat med Västerbottensdialekternas växtnamn. Men det är ju ändå växtnamn bara i en enda socken som redovisas där. Man ville ju veta mycket mer.

Stor blev därför min häpnad och glädje, när jag en vacker dag fick besök av Gustav Fridners dotter, Marianne Lund, som hade med sig sin fars samlingar av västerbottniska växtnamn. Och det var inte lite! Det var först och främst en s.k. brevkopiebok, bestående av ett 70-tal sidor, de flesta fyllda, för att inte säga överfyllda med uppteckningar av växtnamn från *hela* Västerbottens län (och dessutom från Arvidsjaur och Arjeplog). Därtill kom en mängd uppteckningar i anteckningsböcker, på skrivblock och på lösa lappar av mycket olika slag. (Se bilden.) Allt detta ställde Marianne Lund generöst till vårt förfogande.

Det första som nu måste göras var att skriva ut varje växtnamnsbelägg med dess uttalsform, betydelseangivelse och proveniensuppgift på sedesblad. Det var ingen lätt uppgift. Manuskripten är svårtydda, överfyllda av anteckningar som de är, med besvärliga förkortningar, särskilt av bynamnen, och med en ljudbeteckning som är mycket originell och därför ganska svårhanterlig. Det var Margit Wennstedt som skickligt genomförde detta tålmodsprövande arbete.

Nästa steg har varit att databehandla sedesbladens uppgifter. Det har utförts av den dialektgeografiska databasen (DIABAS) i Bjurholm under ledning av Gunnar Pettersson. Målet är naturligtvis en ordbok över Västerbottens folkliga växtnamn - men det hägrar bara i fjärran ännu så länge. Arbetet pågår emellertid oförtrutet inom DAUM!

Gustav Fridners växtnamnsamling är mycket stor. Den omfattar ca 3 800 namnbelägg, som fördelar sig på ca 170 olika växter - det är fråga om fanerogamer och kärnkryptogamer, alltså "vanliga växter". (Det finns ytterligare material, bestående av andra kryptogamer: mossor, lavar och svampar, men dem lämnar jag här åt sidan.) Jag skulle tro att Gustav Fridners växtnamnsamling kommer som god tvåa i Sverige efter Mathias Klintbergs stora samling från Lau och Närs socknar på Gotland. Klintberg redovisar namn på ca 200 vilda växter, uppger Ulla Ekvall, som har undersökt hans samling. En annan storsamlare av växtnamn var Erik Modin. Hans samling från Härjedalen, publicerad i Svenska landsmål 1911, innehåller namn på ca 140 växter. Fridners siffra, 170, ligger alltså mitt emellan Klintbergs och Modins.

Här kommer nu ett exempel på en växt och dess namn. Gustav Fridner har upptecknat 6 olika namn på strättan (*Angelica silvestris*). Det allra vanligaste namnet är *björnstut*(34 belägg). Sedan kommer *björnflo(r)*(8 belägg), *märgstut*(2 belägg) och *angelika*, *hundflok* och *slöke* (1 belägg vardera). Det finns alltså sammanlagt 47 belägg. Dessa härrör från 15 olika socknar, de flesta från Lycksele (15 belägg), vidare 7 belägg från vardera Stensele och Vilhelmina och sedan enstaka belägg från Arvidsjaur, Bureå, Bygdeå, Degerfors, Dorotea, Malå, Nordmaling, Sorsele, Stensele, Sävar, Tärna, Åsele och Örträsk. Inlandet är bäst representerat, men också från kustlandet finns uppteckningar: Bureå, Bygdeå och Nordmaling. Även från Holmön finns uppteckningar i samlingarna, dock ej något namn på strättan.

Många av växtnamnsuppteckningarna kompletteras med uppgifter om hur växterna har använts i äldre tid. Det är man särskilt tacksam för, eftersom många växtnamnsuppteckningar saknar sådana uppgifter.

Till sist några ord om den som skapade detta storverk. Gustav Fridner föddes 1891 i Söderhamn. Han tog studenten i Gävle 1910 och blev jägmästare vid Skogshögskolan 1917. Därefter var han under femtio år huvudsakligen bosatt i Västerbottens län och hade under den tiden olika befattningar i länet, vid Domänverket, vid Skogsvårdsstyrelsen i Umeå och vid Mo och Domsjö AB i Lycksele osv. Kring 1920 var han knuten till Degerfors revir, och det var nog där som hans intresse för de dialektala växtnamnen väcktes, ett intresse som först resulterade i artikeln om växtnamn i Degerfors socken och som sedan vidgades till att omfatta hela länet. I sitt växtnamnsarbete hade han en själsfrände i disponenten vid Robertsfors bruk, Sten Grapengiesser, som han länge samarbetade med. - Under sina senare år bodde Gustav Fridner i Tranås. Där dog han 1981, nära nittio år gammal.

Sigurd Fries

ÖSTERGREN SOM VAR UNDER ISEN

Att vara under isen kan ha flera olika betydelser. För Erik Östergren (1768-1845) från Nyliden i Örträsk socken fick uttrycket en mycket bokstavig innebörd. När Östergren var i 25-årsåldern gick han ner sig på svagisen och försvann i djupet. Fram på våren när Umeälven just gått upp, begav sig ett notlag ut för att fiska och då föll det sig så att Östergren fastnade i noten. Östergren var alldeles stel och djupfryst och när fiskarna fått i land honom, lade de kroppen mot den

solvarma båthusväggen medan de gick efter hjälp för att forsla bort den döde. Men Östergren hann tina upp medan fiskarlaget var borta. När manskapet återvände hade Östergren börjat kvickna till och det dröjde inte länge förrän han satt upprätt mot båthuset. Östergren levde igenom efter en vinter under isen och de enda men som han fick av händelsen var att han blev skorvig i ansiktet, eftersom masken hade ätit honom överallt, och att han började driva långa och sega processer mot sina närmaste grannar. Det värsta med vistelsen under isen, ansåg Östergren, var att han hamnat under en vinterväg och det gjorde fruktansvärt ont i huvudet när hästhovarna slog emot isen. Då kändes det nästan som om han skulle dö.

Detta är ett exempel på de sägner och berättelser som man kan finna när man lyssnar på DAUM:s inspelningar. Historien om Östergren finns i en inspelning från 1967 (DAUM Bd 974) och berättaren är Valdemar Holmberg, från byn Norrbäck i Lycksele socken. Den finns också nedtecknad i Ossian Egerblads Örträskfinnarnas ättlingar (s 121).

Det är inte bara Östergren som mirakulöst överlever en längre vistelse under isen. Det finns ett flertal berättelser på samma tema: t. ex. i Övre Norrlands bygdemål (s. 65) där man kan läsa om en flicka från Skellefteå som gick ned sig i ett vattenhål på Skellefteälven och låg en vinter under isen, och från Holmön berättas det om soldaten Abraham Wacker som efter att ha gått ned sig i en isbrunn, låg och flöt en hel natt under isen på sin sälskinnsrock innan han stel och livlös fiskades upp. (Åke Sandström, opublicerad uppsats).

Det finns fler exempel på denna vandringssägen och är det så att du som nu läser DAUM-katta skulle ha hört någon liknande berättelse vore det trevligt om du kunde höra av dig till DAUM så får vi även din variant!

Angelica Lindgren

TANKEFLYKT eller EVERT TAUBE OCH NAPOLEON.

Att försjunka i gamla noter är roligt och intressant, allrahelst då alla blad är med och man får ihop hela låtar. Glädjen kan dock förbytas i djupaste missmod även inför fullständiga samlingar, om dessa består av misslyckade fotokopior. De på originalen relativt oskyldiga fingeravtrycken kan på kopiorna förstärkas till svarta moln. Ett annat tråkigt fenomen är när notskriften på originalets baksida slår igenom och man får ett sammelsurium av två sidor samtidigt, för att inte tala om svagare skrift som försvinner helt. DAUM har i sin vård en gammal handskriven notbok i kopieform. Den lider av en del fotostatfenomen vilket är synd eftersom bevarade notsamlingar av den här typen är ytterst sällsynta i den här landsändan. Vid ett första försök att spåra originalet fick jag endast beskedet att ägarinnan avled för flera år sedan, utan anhöriga. Men fler försök följer naturligtvis. Under tiden får man glädjas över att boken faktiskt blev kopierad. Innehållet utgörs till största delen av dansmusik: kadrilj, vals, angläs, fransäs och polonäs. En del av dessa känner jag igen från uppteckningar av spelmansmusik både härifrån och övriga landet. I en del fall finns titlar: "Ryssen", "Studenternes Krigssång 1814" "Gustaf den 3jes Sorgmarchs", "Bagda Stolte Calif", "När jag Bärs ur mit Hus" m.fl. Förutom kompositörsnamn som Strauss, Du Puy och Esser så finns tre namn som har gått att identifiera med hjälp av husförhörslängden för Umeå: Sockenskomakaren Johan Wikner f.1790, sonen Johan Anton f.1818 och segeanten-klockaren-skolläraren Jonas Bodén f.1812, den senare står som kompositör till två avancerade kadriljer. Under anteckningen "Uti denna bok finns allahanda noter" finns tre personer avporträtterade (tyvärr utan instrument, om man bortser från den saxofonliknande pipan):

Låtar har en förmåga att ständigt förändras under vandringen genom tid och rum. Med lite tur kan man hitta mer eller mindre likartade varianter på melodier. De dyker ofta upp när man letar efter något helt annat. Annars vill det gärna bli som när man vill söka reda på ett speciellt ställe i en bok. Man bläddrar fram och tillbaka utan att se någonting alls. På detta senare sätt tog jag mig an "Finlands svenska folkdikning, VI Folkdans, A3 Bröllopsmusik" för att leta efter en av marscherna i den tidigare beskrivna notboken. Den här serien av böcker utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland är verkligen att rekommendera för låtletare. Här redovisas låtvarianter (efter varandra) från hela Svenskfinland. (Däremot är det lite krångligare att få en översikt av låtar från en viss ort eller musikanter.) Den önskade marschen ville inte dyka upp men däremot bromsades mitt bläddrande av några takter som såg riktigt bekanta ut. Nio låtar i följd började ungefär likadant som den första halvan av Evert Taubes "Möte i monsunen". I den visan "så blåste från skeppets gaffelnock Finlands vita flagg med blåa korset på". Det finska skeppets namn var Taifun och ombord fanns Fritiof Andersson som berättade om sina äventyrligheter. Till tonerna av en gammal finsk brudmarsch, tänkte jag. Vilket sammanträffande. Jag tittade lite närmare på de nio likartade låtarna. Några små kommentarer fanns till ett par av dem. "Ordsatt av A.Slotte: Sol över backen" stod det under den första. Jaha, då var det kanske inte de finska sjömän som jag nyss såg framför mig som hade påverkat Evert T:s melodival. Alexander Slotte (1861-1927) var finsk tidningsman, lärare och författare. Han skrev texter till folkmelodier bl.a. "Plocka vill jag skogsviol" och "Slumrande toner". Men vem vet, Evert Taube hittade kanske på melodin alldeles själv. På ett munspel eller ett enradigt dragspel skapar den sig nästan själv.

I kommentaren till en av de andra varianterna får den här melodisnutten en dramatisk laddning av ett helt annat slag än i Fritiof Anderssons öden och äventyr. Här uppges att i Österbotten, vid 1800-talets mitt, ansågs melodin vara Napoleon I:s fältmarsch i slaget vid Marengo (1800) och var därför strängeligen förbjuden i storfurstendömet Finland (som var en del av Ryssland med vilket Napoleon hade utkämpat många bataljer). Det är inte bara den här brudmarschen som ansågs vara av fransk härkomst. Även en av de andra marscherna var förbjuden. Det fick ett brudpar och deras spelmän erfara efter det att de hade dristat sig till att välja den som sin brudmarsch när de tågade efter gamla Wasa stads gator. Ett rättsligt efterspel väntade, dock utan straff men med en varning. Ytterligare en av marscherna i finska låtsamlingen kan kanske genom sin titel "Paris maschin" visa på franskt påbrå. I sin bok "Populärmusik under 1800-talet" (1986) placerar Martin Tegen populärmusikens startpunkt i just Paris under franska revolutionen. För militärmusikens vidkommande förändrades denna genom reglerad utbildning och en bredare "civil" repertoar. Detta gynnades av Napoleon Bonaparte. Även militärmusikkårerna skulle tjäna folket och från denna tid uppträdde kårerna på estrader av olika slag. Också i Sverige utvecklades militärmusiken under 1800-talet till att bli en betydande del av det allmänna musiklivet.

För att återgå till Napoleonkrigen så såg jag för en del år sedan en TV-film där franska soldater gick mot döden till tonerna av den ur vår svenska sångskatt så kända: "Små grodorna".

Staffan Lundmark

RADIORULLBAND I MÄNGDER

Till Daum har av Sveriges Radio i Umeå donerats en samling äldre radioinspelningar på rullband. De håller nu på att registreras i vår databas.

Antalet band är ca 400. Banden innehåller program som sänts i lokalradio över Västerbotten från 1956 till mitten på 70-talet. Tillsammans med banden har en studiobandspelare av märket Studer

deponerats på DAUM, detta för att kunna spela upp de band som ej är i standardspolar och inspelade med högre hastighet. De band som ej är på standardspolar skall överföras till standardspolar.

Banden innehåller bl.a reportage, politiska debatter, musik, ungdomsprogram.

När banden inregistrerats i databasen börjar nästa del som innebär att alla band skall säkerhetskopieras och bandprotokoll upprättas. Klart någon gång 1996-97!

Lennart Svalbäck.

Ängsull, *Eriophorum angustifolium*, en vanlig växt och en enkel fråga

Den växtnamnsintresserade kan likt poeten och botanisten finna behag också i mycket vanliga växter. Om t ex ängsull har både Harry Martinson och Jarl Hemmer skrivit fina dikter och botanister har på sitt kärleksfullt noggranna sätt bringat reda i släktet *Eriophorum*, till vilket ängsull liksom tuvull och en rad andra arter räknas.

De flesta svenskar känner igen *Eriophorum angustifolium*, och andra besläktade arter, på växternas karakteristiskt ulliga huvuden: "Ängsullen vajar i kvällen" säger Harry Martinson och "Ängsullen nickar på ensliga tuvor" instämmer Jarl Hemmer. Ängsullen hör myrmarkerna till.

I Vilda växter i Norden, säger författaren om denna "ull" att den är "rent vit och glänsande" och om växtens användning: "'Ullen' har funnit användning som stoppning i sängkläder o dyl, varjämte man försökt spinna den till garn antingen ensam eller i blandning med andra spånadsämnen. Någon ekonomisk betydelse har den dock ej fått." (Torsten Lagerberg, *Vilda växter i Norden*, 1937, s.189). Att ängsull har använts som stoppning förstår man f ö av dialektala beteckningar som *dun*, *fjäderdun*, *fattigmansfjäder*, *flock*.

På sina håll i Norden har ängsullen använts på ett alldeles speciellt sätt, som lampveke: man tvinnar nämligen ulltrådarna för att användas i tranlampan. Om denna användning finns många uppgifter, från södra Sverige, från Danmark och Island. På Island har f ö insamlad ängsull betraktats som en ekonomisk tillgång, som tagits upp t ex i bouppteckningar.

Andra svenska dialektala benämningarna kan man få en mycket god uppfattning om när man botaniserar i den växtnamnssamling som finns på DAUM och som Sigurd Fries har överlåtit till arkivet (se på annat håll i detta nummer av DAUM-KATTA). Vänder man sig till DIABAS-filialen i Bjurholm, som har databehandlat samlingen, kan man dessutom snabbt få svar på stora frågor, t ex om dialektala växtnamns förekomst och utbredning i landet. Dit har jag vänt mig och därigenom fått nya insikter i ämnet.

Man finner ett nittiotal olika benämningar på *Eriophorum* spridda över hela Sverige, ett tjugotal i Västerbotten och Norrbotten, t ex *blodstarr*(Arvidsjaur, Bureå, Jörn), *borst*(Sorsele, Stensele, Tärna, Vilhelmina), *flok*(Degerfors), *flok*(Lycksele, Sorsele, Stensele), *harstymmel*(Arvidsjaur), *knaftpojkar*(Lycksele), Degerfors (Lövånger), *morkarl* (Bureå), *myrull*(Stensele), *vitskalle*(Lycksele).

Ett mycket gammalt nordiskt ord för ängsull är *fifa*. Det har funnits på Island sedan äldsta tid och är där fortfarande den vanligaste benämningen. Ordet har också funnits i Norge men finns numer

inte bevarat i de norska dialekterna. Både på Island och i Norge existerar ordet dock som förled i ortnamn, t ex *Fífustaðir* på Island, *Fevang* och *Fiveland* i Norge.

I isländskan, norskan och svenskan finns dessutom ett besläktat ord nämligen isl *fífill*, no *fiavel* och sv *fibbla* (i norskan bl a med betydelsen 'ängsull', i isländskan och svenskan med syftning på andra släkten än *Eriophorum*). Jag avstår från att reda ut rätt trassliga *fibble* -trådar - men ber att få återkomma - och koncentrerar mig på en speciell iakttagelse som man kan göra i den svenska växtnamnssamlingen. Det är nämligen så att växtnamnet *feiva* i betydelsen 'ängsull' finns noterat från Nederkalix. Jag har kontrollerat uppgiften och fått den bekräftad av orsbor. Och en meddelare tillägger i brev att hans mor (f 1907) har nämnt att *feiva* "brukat användas om annat 'ulligt', som flyger omkring, t ex 'ullen' från mjölke (rallarros). Man kunde säga att man fått 'feijva' i bären när man plockade hallon eller lingon."

Det intressanta är att ordet *feiva* motsvarar det gamla nordiska ordet *fífa*, som numer inte tycks finnas belagt på andra håll i Skandinavien. Det bör en gång ha varit ett vanligt ord, i varje fall i Norge. Det kan man utgå från med hänvisning till ortnamnsbeläggen.

Jag skulle vilja ställa en fråga till alla goda läsare av DAUM-KATTA:

Finns det ytterligare någon som känner till ordet/växtnamnet *feiva*

(eller liknande), t ex från Nederkalix eller Överkalix, eller eventuellt från något annat håll?

Jag ber den som själv använder ordet/växtnamnet *feiva* (eller liknande), eller har hört någon använda det, ta kontakt med mig, per telefon, fax eller brev och berätta om användningen av ordet.

Glad och tacksam för alla svar blir

Jan Nilsson

DAUM, tel 090/13 58 16 eller 13 58 15, fax 13 58 20.

Postadress: Box 4056, 904 03 Umeå

Carl Linnæus Lapplandsresa år 1732

12 [Jun]. Om morgonen reste jag helt bittida från Umeå stad, vädret var då så tiokt att jag på ett halfft Bössehåld för dimba *ingenting* se kunne. Ja dett var ej annat än moln jag vandrade uti, och gräset blef af dett vått, såsom af regn. Solen tycktes helt blek vada i moln; kl. 9 förgik detta och solen begynte skina.

Granen stod helt morkgrön, och begynte nu pråla med liusgröna knoppar, hvilket gaf mina ögon(1) ett hiärtans nöje.

Chamædaphne **Buxb[aumium]** äller *Erica palustris pendula* fl[ore] petioliole purp[ureo] stod nu i sin bästa fägring, och gaf kärren ett träffeligt prydnat. Jag såg huru hon förn hon utslår är helt

blodröd(2), men då hon blommar blifva bladen helt liffärgade. Jag tviflar(3) någon målare hinner sätta de behageligheter på en jungfrus bild, och med sådan skiönhet bepryda(4) des kinner. Inget smink har ännu hint dit. Då jag henne såg, föll mig före Andromeda(5) af Poeterna afbildad; ju mehr jag på henne tänkte, ju mehr kom hon öfverens med denna ört. Så att om Poeten just satt sig före mystice att beskrifva henne, hade hon aldrig bättre träffats. Andromeda(6) beskrifves varit ett extra ordinairt jungfru och fruentimber, hvilkens kinner hafva ännu hint denna skiönheten, denna fägring behålles allenast sålänge hon är jungfru (såsom äfven skier med fruentimber) id est tils hon conciperat, hvilket intet långt till blifver, nu var hon bru. Denna är bunden mitt uti vatnet, hon står alltid på en tuf i våta(7) kärren, såsom på en klippa i hafvet, bunden, hon står i vatnet till knäs, öfver roten puta(8). Stadigt är hon omgifven med forgiffa drakar och diur, id est stygga paddor och grodor hvilka om våren här blåsa, då de paras, vatnet på henne. Hon står och lutar med sitt hufvud af sorg(9). Hennes capitula florum med rosenkinder luta, kinderna blekna alt mehr och mehr; capitula pallescunt magis magisque. Hinc **Andromeda**(10), dixi, foliis acutis. Hon ligger halfft kulle. Halsen är blot, hinc carneus.

(1) *ögon* tillagt över raden. På raden har L. ändrat *mig* till *mina*.

(2) I ms står faktiskt *blödrod*.

(3) Ev. står *tvifvlar*.

(4) I ms saknas *r*.

(5) *e* kan möjl. läsas *æ*. Jfr *Andromæda* vid teckningen. Slutet oklart.

Kan stå - *dea*.

(6) Även här är slutet oklart. Jfr föreg. not.

(7) Ms har ett *k*, som visar att L. tänkte skriva *kärren* men valde bestämningen *våta*.

(8) Kan läsas *peta*.

(9) Frfr *Hennes* tycks stå *Händer*, som strukits.

(10) *e* och *a* är resultatet av en rättning. Under *e* kan ha stått *æ*. Under *a* har stått *ea*.

Stycket är hämtat ur en ännu inte publicerad utgåva av Carl von Linnés *Iter lapponicum* 1732. Sigurd Fries och Algot Hellbom står för tolkning och bearbetning.

Nordnorrländska dialekter

Dialekter är något som angår oss alla eftersom vi i vårt talspråk ofta använder oss av dem, i varierande grad beroende på den situation vi råkar befinna oss i. Men hur låter dialekterna i trakterna runt omkring oss här i norra Norrland?

I början av 1980-talet påbörjades på DAUM ett arbete vars mål var att ge ut en

populärvetenskaplig samling språkprov från de olika dialektområdena i norra Norrland - Nordnorrländska dialekter.

Från DAUM:s samlingar hämtades inspelningar av sagesmän från skilda delar av norra Norrland, vars talade språk fick representera dialekten inom ett visst område. Bandinspelningarna transkriberades med hjälp av ett förenklat fonetiskt notationssystem och den utskrivna texten har försetts med kommentarer om ords och ordkombinationers betydelse. En inledning till textsamlingen är påbörjad där en översiktlig genomgång av de nordnorrländska dialekternas fonologi, morfologi, syntax och ordförråd, görs på basis av textmaterialet.

Projektet har fått vila under en följd av år men har nu återigen aktualiserats, och planerna är att textsamlingen inom en inte alltför avlägsen framtid ska ges ut som en bok, tillsammans med med inspelningarna på kassett eller CD.

Ola Wennstedt

[Till toppen](#)

[Till förstasidan](#)

DAUM / Ola.Wennstedt@sofi.se. / 13 Juni 2003